

III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Niewygodne dla władzy: ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych”

Toruń, 8–9 listopada 2012 roku

Już po raz trzeci Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zorganizował konferencję, poświęconą dziejom cenzury. III Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Niewygodne dla władzy: ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych” odbyła się w dniach 8–9 listopada 2012 r. w Collegium Humanisticum UMK w Toruniu i zgromadziła badaczy z całej Polski. Najliczniej reprezentowane – obok Uniwersytetu Mikołaja Kopernika – były Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Tematyka przeszło trzydziestu referatów przedstawionych w ramach obrad plenarnych i w sekcjach była bardzo zróżnicowana, od prób syntezy zagadnień cenzury treści w wybranych obszarach (przykładem referat Grażyny Wrony i Grzegorza Niecia (UP) „Walka z lekturą zakazaną: Bibliologiczne spojrzenie na dyskusje wokół książki «zakazanej» i jej wpływu na dzieci i młodzież w dwudziestoleciu międzywojennym” czy dr Doroty Degen (UMK): „Polityka wydawnicza w sferze nauki w Polsce w latach 1945–1956. Ograniczenia prawne i administracyjne”), poprzez analizy stanowiska cenzury wobec tytułów prasowych, wydawców lub autorów z różnych epok (np. Andrzej Kaleta (UJK): „Stanowisko władz kościelnych wobec ruchu ludowego w Galicji na przykładzie działalności społecznej i wydawniczej księdza Stanisława Stojałowskiego”), po zagadnienia rzadko poruszane, jak np. cenzura

w dziedzinie kartografii (Beata Konopska z Instytutu Geodezji i Kartografii w Warszawie: „Niewygodne dla władzy słowa na mapach na przykładzie publikacji kartograficznych wydawanych w okresie PRL”).

Przekrój czasowy poruszanych tematów również był znaczny – zgodnie z ramami zakreślonymi w nazwie konferencji obejmując czasy od wieku XIX, a nawet sięgając końca XVIII wieku (Jolanta Kowal (UR): „Cenzura rewolucyjna na Litwie w epoce porzobrowej 1794–1826”), po dotkliwe problemy aktualne, ukazane w referacie Jolanty Dzierżyńskiej-Mielczarek (UJK): „Ekonomiczne ograniczenia wolności mediów lokalnych”.

Wiek XIX i przełom wieków XIX i XX były przedstawiane w licznych referatach, co należy podkreślić jako rzecz cenną dla pełni poruszanej tematyki. Tadeusz Półchłopek (UR) przedstawił „Wpływ cenzury na recepcję twórczości Leszka Dunina-Borkowskiego”. Okres powstania styczniowego pojawił się w otwierającym obrady plenarne referacie Henryka Bałabucha (UMCS): „Równość? Jedność? Niepodległość? A wolność słowa w powstaniu styczniowym – próba konceptualizacji”. Dorota Schreiber-Kurpiers z Politechniki Opolskiej przedstawiła „Druki obśceniczne na Śląsku w XIX wieku”. Grażyna Gzella (UMK) omówiła „Procesy prasowe zapomnianych gazet pomorskich z lat 1910–1915”, Monika Opiola-Cegiełka (UKW): „Niewygodne dla pruskiej władzy. Życie kulturalne w Bydgoszczy w II połowie XIX i początku XX wieku”, a Kamil Śmiechowski (UŁ): „Zrywy i represje. Rola cenzury

i władz carskich w dziejach prasy łódzkiej do roku 1914”.

Stosunkowo niewiele referatów odnosiło się do działalności cenzury w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Obok wspomnianej już wcześniej „Walki z lekturą zakazaną...” dla dzieci i młodzieży, zaprezentowanej przez krakowskich badaczy, Jacek Gzella (UMK) omówił „Wprowadzenie cenzury rewolucyjnej w 1920 roku w Wielkopolsce w świetle archiwaliów Archiwum Państwowego w Poznaniu”, Adam Ruta (UP): „Jednodiówki w systemie krakowskiej cenzury w latach 1923–1939”, a Agnieszka Cieślakowa (UJ) przeszła od zagadnienia kontroli prasy w dwudziestoleciu międzywojennym do okresu PRL, przedstawiając starcia z cenzurą jednego tytułu – *Czarno na białym* w dwóch systemach: w latach 30. i latach 50. w referacie „*Czarno na białym* i dwie cenzury”.

Największa liczba wystąpień dotyczyła funkcjonowania cenzury w okresie 1945–1989. Prócz wymienionego na początku referatu Doroty Degen o ograniczeniach wolności słowa w okresie powojennym mówili: Aleksandra Bagieńska-Masiota (WSN-HiD w Poznaniu), przedstawiając: „Zarys obowiązujących uregulowań prawnych oraz funkcjonowania instytucji cenzury w PRL: w latach 1944–1981”; Andrzej Dróżdź (UP), opisując „Walkę o przetrwanie krakowskich wypożyczalni dochodowych w okresie polskiego stalinizmu i wczesnego Gomułki”; Michał Rogoż (UP), wygłaszając referat: „Przekłady zagranicznej literatury dla dzieci i młodzieży w oknach polskiej cenzury. Ocena książek skierowanych do wydania w latach 1948–1956”. Marta Pękalska z Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w wystąpieniu pt. „Użyć wszelkich środków, by książka się nie ukazała” zreferowała potyczki z cenzurą wrocławskiego wydawnictwa Zakład Narodowy im. Ossolińskich w latach 1945–1953. Ireneusz Bieniecki z Akademii Pedagogicznej w Słupsku przedstawił indoktrynację w wojsku („Formy oddziaływania i kształtowania poglądów wygodnych dla władzy w procesie szkolenia ideowo-politycznego i partyjnego na przykładzie jednostek ochraniających granicę morską PRL w latach 1965–1991”), zaś

Barbara Centek (UMK) omówiła czasopisma studenckie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego („«Niech tam sobie piszą». Działalność wydawnicza Samorządu Studenckiego KUL w ostatniej dekadzie PRL”). Również schyłku PRL dotyczył referat Katarzyny Tałuc (UŚ), która zaprezentowała mechanizmy stosowane przez organy PZPR w sterowaniu działalnością instytucji kultury („Polityka kulturalna wojewódzkich organów PZPR w latach 1976–1990 na przykładzie instytucji życia kulturalnego województwa katowickiego”).

Okres PRL przyciągnął również uwagę grupy najmłodszych badaczy, którzy ukazali zróżnicowane aspekty funkcjonowania ograniczeń wolności słowa. Magdalena Żmijkowska (UWM) omówiła „Problematykę historyczną na łamach *Panoramy Północy*”, Karolina Bittner (UAM) „Politykę kulturalną PZPR wobec piosenki”, Agnieszka Kloc (UMCS) „Cenzurę wobec tematu Armii Krajowej w literaturze pięknej w okresie 1956–1958” a Renata Nolbrzak (UŁ) „Wpływ powstania drugiego obiegu wydawniczego na kondycję literatury polskiej w latach 70. i 80. XX wieku”.

Ciekawy aspekt ograniczeń wolności wypowiedzi pojawił się w referacie Mileny Śliwińskiej (UMK) „Pisarz pisarzowi cenzorem”. Referat dotyczył łamania przez niektórych twórców uchwały Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie z 1947 r., dotyczącej nieogłaszania utworów w kraju i powstrzymania się od współpracy z instytucjami w Polsce.

Oryginalnością odznaczał się temat, poruszony przez Jarosława Centka (UMK), który pokazał polityczny dobór modeli do sklepania w wystąpieniu „(Auto)cenzura w czasopiśmie z dziedziny modelarstwa kartonowego przed 1989 rokiem”.

Ożywioną dyskusję wywołał referat dr hab. Piotra Nowaka (UAM) „Cenzura w PRL jako nieefektywna kopia radzieckiej hybrydy leninowsko-stalinowskiej”. Autor wskazał na wzorce osławionego Gławlita, wprowadzane w działalności cenzury w Polsce, ale i odstępstwa od wzorca, które poważnie zaciążyły na efektywności funkcjonowania cenzury PRL. Przewrotne stwierdzenie referenta, iż dzia-

łałość cenzury w PRL przyczyniała się do promowania niektórych autorów lub tytułów, a interwencje cenzury wręcz „nobilitowały” w środowisku, dało impuls do dyskusji o zamierzonych i niezamierzonych skutkach cenzury oraz o jej „skuteczności” rozumianej jako ścisła współpraca instytucji powołanych do ograniczania wolności słowa z aparatem represji w państwie.

Nie zabrakło w czasie konferencji tematyki współczesnej, również wywołującej pewne emocje. Ograniczenia dotyczące wypowiedzi mediów lokalnych – temat wywołany przez Dzierżyńską-Mielczarek – były przedmiotem szerszej dyskusji. Współczesna problematyka pojawiła się również w wystąpieniu Jolanty Chwastyk-Kowalczyk (UJK) „Nie formatujemy świata według jednej doktryny”. Autorka poświęciła je niszowemu rynkowi czasopism o sztuce. Adam Jachimczyk (również z UJK) odniósł się do prac legislacyj-

nych, dotyczących „Rejestru Stron i Usług Niedozwolonych”, czyli problemu cenzury w polskim Internecie, zaś Edyta Lichomska (KUL) mówiła „O granicach wolności słowa w demokratycznej Polsce”, wskazując na przypadki ograniczenia swobody wypowiedzi we współczesnych mediach.

Szeroki zakres przedstawianych zagadnień pokazał, jak wielki wpływ na publikowane treści ma nie tylko cenzura instytucjonalna, ale różne formy zależności, a nawet koniunkturalizm autorów czy wydawców. Owocem konferencji będzie niewątpliwie publikacja referatów, a należy mieć nadzieję, że organizatorzy, którzy zebrali tyle ciekawych wystąpień w ramach tegorocznej, III edycji konferencji „Niewygodne dla władzy”, wkrótce pomyślą o przygotowaniu kolejnej.

Agnieszka J. Cieślukowa

Seminarium „Media władzy czy media obywateli? Komunikacja i media w animacji lokalnych polityk publicznych”

Lublin, 29–30 listopada 2012 roku

29 i 30 listopada 2012 roku w Lublinie w ramach projektu „Decydujemy razem” odbyło się IX seminarium z cyklu „Teoria i praktyka animacji lokalnych polityk publicznych”, pod tytułem „Media władzy czy media obywateli? Komunikacja i media w animacji lokalnych polityk publicznych”, zorganizowane przez Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych oraz Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele środowisk akademickich, praktycy, reprezentanci samorządów i organizacji pozarządowych.

Podczas seminarium zastanawiano się przede wszystkim nad partycypacyjnym wymiarem relacji między władzą a obywatelami, ujmowanej z punktu widzenia mediów lokalnych. Dyskutowano, w jakim stopniu lokalne

media mogą pomóc w aktywizacji obywatelskiej i w animacji życia publicznego w społeczności lokalnej. Omawiano m.in. kontakty pomiędzy władzą lokalną a mediami w kontekście zarządzania informacją, interesowano się również funkcjonowaniem lubelskich mediów lokalnych oraz ich rolą w promocji regionu. Nie zabrakło także wątków związanych z lokalną partycypacją obywateli. Akcentowano, że podstawowym elementem partycypacji społecznej jest komunikacja, a mieszkańców trzeba uczyć, że są obywatelami. Dopiero wtedy można będzie mówić o prawdziwym udziale społeczeństwa w życiu kraju.

Dyskusję wzbudził także problem zależności mediów od władzy w komunikacji między władzą a obywatelami. Podczas obrad akcentowano szereg ograniczeń, z któ-

rymi spotykają się dziennikarze prasy lokalnej. Podkreślano, że głównymi funkcjami prasy lokalnej jest informowanie o bieżącej działalności władz oraz relacjonowanie życia poszczególnych wspólnot lokalnych. Najczęściej jednak prasa ta, często z powodów finansowych, jest zależna od władz i ze względu na różnego typu zależności, a także integrację wąskiego przecież środowiska dziennikarzy z politykami podlega wielu naciskom. W małych środowiskach, gdzie rynek jest niewielki, dziennikarze wolą się nie narażać, żeby zaprezentować swoje poglądy czy kształtować opinię publiczną. Niektórzy boją się, że jeśli krytycznie opiszą działalność osoby, która ma odpowiednie wpływy w środowisku, to mogą ponieść poważne konsekwencje zawodowe, np. będą mieli problemy ze znalezieniem pracy. Dziennikarz gazet lokalnych jest więc skrupowany wieloma zależnościami od władzy samorządowej.

Bardzo ważnym czynnikiem ograniczającym swobodę dziennikarzy są reklamy. Bez nich nie ma mowy o utrzymaniu się na rynku medialnym. Reklamodawcami w małych miejscowościach są najczęściej władze samorządowe, których wobec tego nie należy krytykować. Zresztą również firmy prywatne często nie zlecają reklam gazecie, która nie cieszy się poparciem lokalnego samorządu. Większość wydawców prasy lokalnej uważa zatem, że konieczne jest utrzymywanie przynajmniej poprawnych stosunków z władzami samorządowymi.

Podczas obrad przedstawiono również przykłady inwestycji w serwisy internetowe, funkcjonujące najbliżej lokalnego odbiorcy. Podkreślano także, że poprawa sytuacji me-

diów lokalnych może nastąpić wtedy, gdy powstanie więcej małych i średnich firm, mogących wesprzeć finansowo niezależne tytuły. Akcentowano, że samorząd powinien wspierać prasę lokalną (np. finansując co jakiś czas specjalne dodatki, informujące, co się dzieje na terenie gminy), nie wymagając w zamian podległości, nie ograniczając wolności słowa. Prasa ma przecież obowiązek informować o wszystkim, co dotyczy interesu publicznego. Z drugiej strony konieczne jest zwrócenie uwagi na profesjonalizm dziennikarzy – systematyczne podwyższanie ich kompetencji powinno być standardem.

W ramach seminarium odbyto następujące dyskusje: „Władza lokalna a media w kontekście zarządzania informacją i promocji samorządów” (uczestniczyli Jolanta Kozak, Anna Machocka, Stanisław Michałowski); „Między władzą a obywatelem. Lubelska mapa mediów lokalnych” (Artur Mamcarz-Plisiecki, Lidia Pokrzycka, Mariusz Trubalski); „Media lokalne i *public relations* z perspektywy promocji regionu” (Beata Górka, Philipp Zalewski, Tomasz Żmudzki); „Lokalna partycypacja obywateli a lokalne współzrządzenie” (Agata Gawlik, Jakub Kosowski, Katarzyna Radzik-Maruszak, Monika Sidor); „Media w partycypacji: lokalne czy obywatelskie?” (Mariusz Herman, Michał Wójcik), a także debatę okrągłostołową – „Partycypacyjna i animacyjna rola lokalnych mass mediów. Między działaniami akcyjnymi a modelem partycypacji publicznej” (Katarzyna Dzieniszewska-Naroska, Lidia Pokrzycka i in.).

Lidia Pokrzycka